

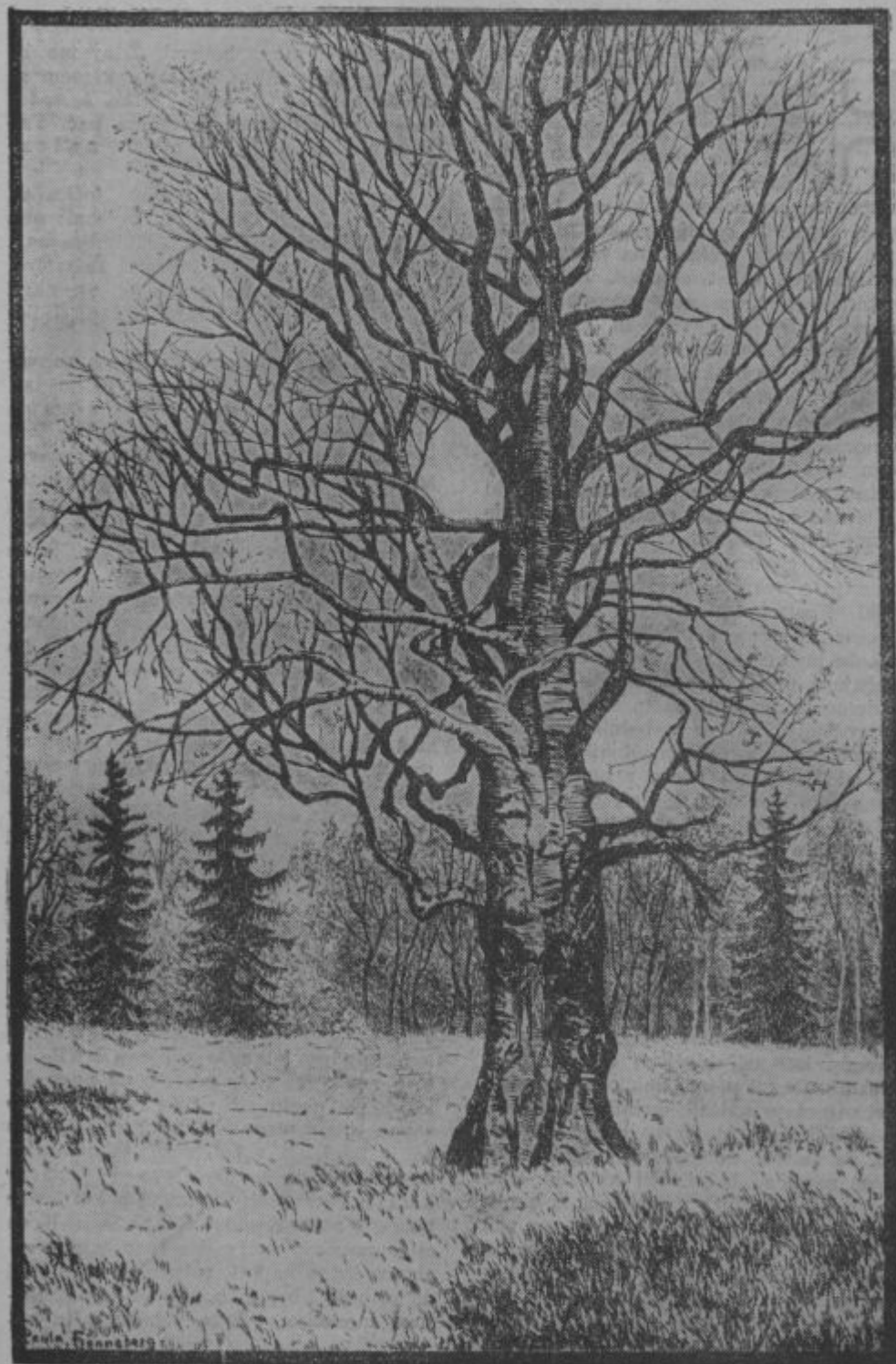
ŽIVLJENJE IN SVET

TEDENSKA REVIJA — PRILOGA PONEDELJSKEGA JUTRA

ST. 20.

V LJUBLJANI, 16. MAJA 1936.

KNJIGA 19

PAVLA HENNEBERG

POMLAD V GORAH (radiranka)

O KOCHOVEM BACILU IN ŠE KAJ

DR. MIRKO KARLIN

N A D A L J E V A N J E

K je bomo torej iskali bacilov jetike? Da skriva bolnik, ki je obolel za katerokoli obliko tuberkuloze, v sebi nebroj živih klic tajsste bolezni. ne bo težko uganiti. Bolnik, ki je zbolel za pljučno tuberkulozo, jih krije v pljučih. Drugi zopet, ki boleha na kostni jetiki, v kosteh, tretji v žlezah na vratu, četrti na koži, peti v ledvicah itd. Te kaji pa postanejo nevarne šele takrat, ko jih začne bolnik izločevati in trositi po svoji okolici. Bolnik v začetku pljučnega obolenja še ne kašlja in nima izmečka. Torej je prav tako malo nevaren za okolico kakor njegov sočlovek, ki je popolnoma zdrav na pljučih. Šele ko se bo lezen razvije odmosno poslabša, more postati bolnik trositelj kužnih kaji, ki jih stalno in v veliki množini izkašljuje z izmečkom. To velja za vse oblike jetike. Zato govorimo n. pr. pri pljučnem obolenju o »zaprti« in »odprti« pljučni jetiki. Kostna tuberkuloza zopet tvori abscese, ki s časom proderejo na površje kože in tvorijo tako zvane fistule, ki izločujejo gnoj, v katerem z lahkoto najdemo bacile. Šele na ta način pridejo povzročitelji, ki se v bolniku stalno razmnožujejo, v velikem številu na prsto, od koder jih lahko z neprevidnim ravnanjem vse delj in delj raznašamo.

Tako se zgodi, da se v naših krajih do 20. leta starosti že vsakdo »slučajno« okuži z bacilom jetike. Kdaj se je to zgodilo, nihče od nas točno ne ve, ker je prva okužba šla tako rekoč neopaženo mimo nas. Kakor pa vemo iz lastne izkušnje, je prav majhen odstotek tistih, ki so pred tolikimi in tolikimi leti »nalezli« tuberkulozo, resnično obolel za jetiko. To se nam vidi v protislovju z vsem, kar učil higijena o nalezljivih boleznih. Če mi n. pr. nekdo reče: sosedovi otroci so nalezli škrlatinko, ošpice, oslovski kašelj, si bo vsakdo predstavljal, da že leže doma ali v bolnišnici in da so resnično bolni. Pri akutnih (hudih, hitrih, naglih) nalezljivih boleznih je stvar čisto jasna. Sosedovi so pač prišli nekje v dotik z drugimi otroki, ki so pravkar oboleli na eni omenjenih boleznih in so tako tudi sami po preteku nekaj dni oboleli, ker so se inficirali z

vzročniki dotične bolezni. Zdaj me bo kdo vprašal: zakaj pa jaz, ki sem se okužil že pred 20. leti z jetiko, še sedaj nisem bolan? Jetika zavzema pač izjemno stališče med nalezljivimi boleznimi.

Dve stvari sta, ki jetiko ločita od prej omenjenih nalezljivih boleznih: ona je 1.) kronična (počasna, dolgotrajna), 2.) ona med svojimi žrtvami še izbira, to se pravi napade vsakogar, premaga pa le redke posameznike, da ji podležejo.

Ko je R. Koch pokazal svetu pravega povzročitelja tuberkuloze, je boj zoper jetiko bil v glavnem naperjen proti njenemu bacilu, ki so ga smatrali za vsakemu človeku nevarnega sovraga. Mislili so pač logično: pri vsakem tuberkuloznem obolenju ga najdemo, kjerkoli v telesu se vgnezdi, povsod izzove nesrečno bolezen, ki se je le težko iznebimo; kdorkoli se z njim inficira, ta slejkoprej zapade njegovemu pogubonosnemu vplivu. Iztrebiti moramo s sveta Kochov bacil in bolezen bo sama po sebi prenehala, so si mislili. Toda takrat še niso vedeli, da je vsak odrasel človek v našem civiliziranem svetu že okužen s kaljo jetike in so na profilakso (obrambo pred okuženjem) polagali preveliko pažnjo. Kochovega bacila so se skoraj tako bali kakor bacila kuge. V vsaki sobi bolnišnice, kjer so ležali težko bolni jetičniki, (in le take so smatrali za tuberkulozne), je stala posoda z razkužilnimi sredstvi in zdravniki so s pomilovanjem v srcu in v strahu za svoje lastno zdravje obiskovali te nesrečnike, izogibajoč se vsakega predolgo trajajočega in opasnega dela v tako »nevarni okoliščini«.

Kmalu po odkritju svojega bacila se je Koch vrgel z vso vnaemo na novo delo, da bi svetu odkril še zdravilo zoper tuberkulozo. Ni trajalo dolgo in že je izšel iz njegovega laboratorija nov, svetel up za človeštvo — tuberkulin (pravotno umorjeni bacili jetike pozneje ekstrakti iz njih). Sam Koch si je napolnil brizgalko z novim sredstvom in se napotil v bolnišnico, misleč da prinaša ubogim bolnikom edino rešujočo injekcijo. Prvo vzhičenje in ve-

selje se je polagoma poleglo — zdravilo velikega znanstvenika ni imelo tolikanj zaželenega uspeha. Tudi vsi različni serumi in neštivilna kemična sredstva, ki so jih preizkusili do današnjega časa, še niso zmožna ugonobiti kralj jetike v telesu napadenega bolnika. čeprav je veliki mojster Koch do zadnjega dihljaja upal, da se bo njegov ideał in njegova nada enkrat uresničila.

Čas je tekel enakomerno naprej in prišla je nova doba odkritij in napredkov v tehniki. Med najvažnejše iznajdbe v tem času štejemo X-žarke, ki jih je leta 1895. odkril Konrad Röntgen. Medicina si jih je prilastila in jih začela izkoriščati v svoje namene. S pomočjo röntgenovih žarkov šele je uspelo zdravnikom, opazovati tudi najdrobnejše izpremembe, ki jih je n.p.

AVG. VOGT

Y. QVEIJU

zapustilo okuženje z bacili tuberkuloze na pljučih. Dobili so zanesljivejše pojme o genezi (postanku) tuberkuloze in z lahkoto so motrili in tolmačili začetne štadije (stopnje) ftize (grški izraz za tuberkulozo), ki jih z navadno preiskavo (brez röntgena) velikokrat niso mogli z gotovostjo dognati. Kochov tuberkulin, ki si ga je iznajditelj še zamisljal kot zdravilo, so le-ti začeli kot pomožno sredstvo uspešno uporabljati pri diagnozi (spoznanju) začetnih obolenj. Spoznali so nadalje, da se skoraj pri vsakem odraslem človeku morejo dokazati ostanke bolj ali manj ostre borbe, ki se je nekoč — morda že v nežni mladosti dotičnega — bila z rjegov obstanek, s sledovi, ki nam jih je zapustila na bojišču. Ta in še druga važna opažanja so v najnovejšem času nekoliko izpodkopala ugled Kochovemu bacilu.

Do Kochovega razodetja so vsi slavni zdravniki sveta, počenši s Hipokratom, prištevali tuberkulozo med bolezni, ki posebno rade obiskujejo rodine, ki so pač njim bolj podvržene, medtem ko druge družine tako rekoč kratkomalo preskočijo. To motrenje je rodilo nauk o podedovanem izboru bolezni ali nauk o dednosti tuberkuloze. V našem narodu je ta nauk še močno zakoreninjen, saj čisto slišimo, da je nekdo iz »jetične družine«. Prve čase po Kochu ni nihče več resno mislil na dednost pri jetiki, čeprav jo je Koch sam v svojih spisih mimogrede večkrat omenil. Preveč jih je zaposlovala nova misel na bacila. Danes, po preteku pol stoletja naporega in vsestranskega dela na izpopolnjevanju Kochove zapuščine, se je ponovno vnel boj med pristaši dveh taborov, ki si še vedno stojita — oba moderno oborožena — v neodločeni bitki nasproti.

Prof. Emil Sergent, veliki francoski zdravnik in najduhovitejši modrovalec o še nerešenih nalogah v raziskovanju tuberkuloze, je v zadnji številki lanskega letnika »Zdravniškega vestnika« podal pregled o sodobnem stanju tega prevažnega problema in svoje mnenje o njem, ki vam ga hočem z avtorjevo zaključno besedo vred na kratko podati:

Kakor ne poznamo tuberkuloze brez bacila, pravi Sergent, tako tudi ne poznamo razvoja jetike brez ugodnih pogojev za njen razvoj v

organizmu. *) Ne bomo zahtevali, da bi na skali vzkliko zrno!

Nastanek tuberkuloze domneva kot prvobitni pogoj infekcijo človeka po bacilarni kali. Ta pa ne izvaja svoje patogene moči, razen če zadostuje po količini in virulenci (otrovnosti) in če pade na teren, ki ji nudi vse potrebne pogoje, da lahko poganja.

Nalezljivost tuberkuloze je resnica, ki je ne more ovreči matematično razglabljanje in ki najde svoj dokaz v kliničnih in eksperimentalnih ugotovitvah, ob bolniški postelji in s poskusi v laboratorijih.

*) Ti pogoji so lahko prirojeni — dedni — ali pa šele v poznejšem življenju pridobljeni. (Opomba pisateljeva).

R. Hansche: MLIN

N A D U R M I T O R

JOSIP LAPAJNE

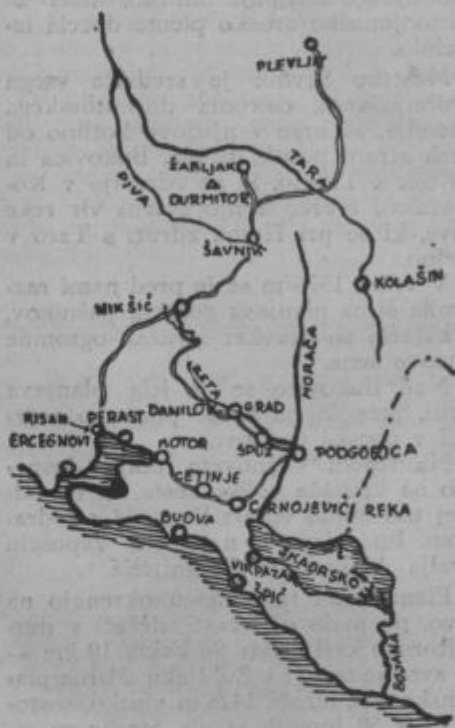
N A D A L J E V A N J E

Nastopili smo četrto avto-
 ro: gori na Zabljak, v kralje-
 stvo Durmitorja. Na prostra-
 nem trgu so se zbirali potniki.
 Na račun avtotaksijev, ki so si
 medsebojno dražili oziroma
 zniževali vozno pristojbino, smo od
 običajnih 70 din prišli na 50 din. Prav
 tako, če je tudi njim prav.

Opoldne nastopimo velezanimivo 4-
 urno vožnjo po novo zgrajeni krasni
 cesti, služeči predvsem tujskemu pro-
 metu. Tehnična mojstrovina zadnjih dni
 se pričinja neopaženo dvigati v lepih
 vijugah v planinsko višavje. Nepotreb-
 no se mi zdi, da so me plašili s hajdu-
 ki, roparji. Vsa pot je prav varna, ni-
 kjer nisem zaslučil najmanje divja-
 štva, nasprotno, vsak Črnogorec me je
 dobrodušno sprejel in z vsakomur sem
 se lahko mirno razgovarjal.

Povsod, kamor sem prispel, sem
 opazil, da je naša lepa južna zemlja
 sproščena spon, ki jo je vanje oklepala
 zgodovina in da se je čudovito hitro
 izlila v jugoslovansko celoto, ki ji da-
 je potrebnih življenjskih virov, dočim
 ji ono odpira okno v veliki svet — pre-
 ko sinjega Jadrana.

Po treh km smo bili že za 300 m nad
 Nikšićem. Ob cesti so nas spremljale
 njivice, na katerih sem opazoval še ze-
 lena žita vseh vrst. Ne malo pa sem se
 začudil, ko so se jela pred nami vrsti-
 ti v temne gozdove obraščena brda,
 polna listnatega drevja, med katero še
 ni posegla sekira kulturé. Črna gora —
 in taki gozdovi, kdo bi jih pričakoval?

Težko je sopel avtobus kvišku, saj je
 imel pod seboj trdi vzpon, v sebi do
 20 potnikov, namenjenih večinoma na
 znameniti črnogorski cerkveni sabor.

Zamislil sem se v zgodovinske do-
 godke, ki so se tu odigrali v borbi
 za prehod od Skadrske ravni v veliko
 turško vojašnico: Bosno in Hercegovina.
 Edini prehod, ki so ga turške sile
 izsekavale skozi žive stene, pod Dur-
 mitorjem živečega plemena Drobnja-
 kov. Da, drobnjačka je istorija en kr-
 vav ep, pravi zgodovinar.

Spomenik za spomenikom se vrste
 ob lepi cesti, na ostrih robovih, ki so
 bili doslej nepristopni za moderni pro-
 met.

Grobišče pri Mokrem je hranilo drob
 slavnega turškega vezirja Husref bega,
 ki je v Sarajevu sezidal os krasno bes-
 govo džamijo in tu podlegel črnogor-
 skemu junaštvu. (1541 l.)

Pri Mletičaku nas mrtvi kamen opo-
 zarja, da je ondi Smail Cengić aga s
 svojim življenjem plačal smrt devete-
 riš bratov Petrovičev.

ŠAVNIK

Previš nas spomni na vstajo z l. 1851. ob kateri so Drobnjaki pregnali mударa Šaban ago.

Tudi medsebojne plemenske borbe so ovkovečene na kamenitih spomenikih. Bilo je že skrajni čas, da se je drobnjaško življenje umirilo, sicer bi se to junaško srbsko pleme docela iztrebilo.

Mestece Šavnik je središče vsega drobnjaškega, oziroma durmitorskega ozemlja, ki brze v njegovo kotlino od vseh strani potoki Bijela, Bukovica in Šavnik s Tušino, ki se združijo v Komarnico, tvorec z njo glavni vir reke Pive, ki se pri Humu združi s Taro v Drino.

V višini 1376 m se je pred nami razgrnila širna planjava gorskih pašnikov, s katerih so pravkar izvažali ogromne vozove sena.

Nad Bukovico se je jela planjava ožiti, brogovi pa so se ponovno zagrnili v gorske gozdove.

Na lepem Vranovem polju dospemo na križišče velike ceste, ki bo odslej tod mimo vezala Beograd z Jadranom. Ena izmed najlepših zapuščin kralja Aleksandra Zedinitelja.

Planinci na tem mestu okrenejo na levo, po malo ožji cesti, držeči v durmitorsko kraljestvo. Še kakih 10 km — in avto se ustavi v Žublaku, Mirna planinska vas, ležeča 1428 m visoko, sestoji le iz 50 lesenih stavb. Strehe so visoke, strme, da jih dolgotrajno snežno breme ne zruši.

Med stavbami sem zaman iskal starejšega poslopja, kjer bi imel prebiva-

OB ČRNEM JEZERU (v ozadju Medved)

ti Ivan Crnojević, ki je od tu vladal Črni gori od l. 1465 — 1490.

Ker je tiha planinska kočica zasadena, sem dobil prenočišče pri popu.

Na prostrani ravnini Jezera sem opazil ognjone njive, na katerih se je še majala zelena pšenica, poleg rži in ovsa. Kdaj naj vendar to dozori? Koliko umestneje bi bilo, da bi boljšali širne pašnike, gnoj uporabljali za pomlajevanje travnikov in redili mesto ovac večje črede goveje živine. Toda kmet ostaja najraje pri dobri veri svojih dedov in pri navadah, ki so ga vzredile. Naše planšarstvo pač spričuje, da je slovenska kmetija zelo napredovala, odkar jo oblastva tako skrbno negujejo. Doli v Črno goro naj bi posegle roke strokovnjakov, da se odpomore bedi ljudstva, ki tiči v njej ig zaradi svoje nevednosti.

D A L J E

500 LETNICA PRVE TISKANE BIBLIJE.

Letos poteka pet sto let od onega časa, ko je leta 1436. iznašel v Strasbourgu slavni Gutenberg tiskanje knjig s premičnimi črkami. Sicer imamo res neke vire, ki govorijo, da so poznali premične črke že davno prej—Kvintilijan in sv. Hieronim omenjata črke, vrezane v slonovo kost in cedrov les, ki so jih rabili pri učenju abecede; nahajamo jih tudi v katakombah—, vendar ima Gutenberg neminljivo zaslugo zlasti v tem, da je iznašel vlitvanje črk.

Prvo delo tega epohalnega odkritja je bila latinska biblija, izdana v Mogunciji med 1450. in 1456. letom. Tiskana je v dveh stolpcih v velikem in lepem pismu, ki se vzoruje na prvovrstnih rokopisih. Delo obsega v dveh zvezkih 641 kart. Ta prvi primer tiskarske umetnosti je umetnina svoje vrste, h kateri so prispevali vsi, ki so imeli posla pri delu. Celih pet let so delali. Biblija

je danes prav posebna redkost. Znanih je le 31 izvodov med njimi 10 na pergamentu in 21 na papirju. ba

Fr. Hofmann-Gotha: POGLED V SVET

Z A R U Š E V C E M

JOSIP LAPAJNE

Večerni ptičji zbori so polagoma utihli, le zdaj pa zdaj je še začrbljal neugnani trubadur poslednje kitice svoje dolge melodije. Tajinstveno so odmevali v temno noč koraki, škrtajoči s težkimi okovankami ob skalnati cesti Grajskega brega.

Oče in sin. V molku sta brodira po prehojeni cesti življenja, drug ob drugem, na istem potu, oba navkreber, a vendar vsak na drugo stran brega.

Bojan se je oziral po svojem očetu, resno, usmerjeno stopajočem, pa vendar še polnim življenja. Vsak grmiček ob potu ga je spominjal otroških let, lepih jesenskih dni, ob katerih je tekal s psi braki po goščavah, da je priganjal pred očetovo puško zaželjenih gozdnih mrcin. In danes?

Za glavo manjši oče, na ramih isto dvocevko. On ob njem; ozira se dol, da bi mu bral želje iz oči, kakor je bil vajen dosihdob.

TRIJE MUŠKETIRJI

ALEKSANDER DUMAS ST. © ILUSTRIRAL NÖRRETRANDERS © POKATIS NI DOVOLJEN

VIHAR

Porthos in Aramis sta stopila strumno toda dostojanstveno pred gospoda de Trevillea, ki ju je motril preteče in mrko. D'Artagnan je čutil vihar, zato se je stisnil k steni. Stotnik je razjarjen stopal po sobi, nato nenadno obstal pred obema mušketirjema, ju premeril z očmi od glave do nog ter zaklical: »Kaj, vraga, ste zlezli v uni-

formo, Aramis! Duhovniška suknja bi se vam bolj prilegala! — In vi, gospod Porthos, zakaj ste si nabavili tako bogat orožni prepas k svoji otroški sabljici?«

Prav iste misli v očetu, le daljši je bil njegov pogled. Nekaka samozavest se ga je lotevala, opazujoč krepkega mladeniča na istem potu, s puško preko rame. Dorasel ga je, prerasel . . .

Temina noči jima je zagrinjala pot, kakor da bi visela pred očmi črna zavesa. Da bi bila noč še tajnstvenejša, so se pričeli oglašati krog njiju ponočni skovirji s svojimi čudnimi vzkliki.

»Ne boste ga kmašu izkovikale; iztrgal sem ga smrti iz rok še kot malega dečka, ne enkrat, danes se skušajte z njim samim«, viče oče v mislih tja v brezmejno temino.

In sin? Tudi njemu zahajajo misli v nejasne trenutke življenja, v čase brez noči in dni ob bolniški postelji. Katera sila je močnejša od očetove?

Veliki voz je tekal po jasnem obzorju v vsej svoji lepoti tja v neskončnost brez koncev, ob njem oni mali s tečajno zvezdo na čelu, ki je bleščala kakor pomorski svetilnik, ki se krog njega sučeta brod in čolnič — oče in sin, rod za rodom, čas za časom.

Lepo pomladansko zelenje se je jelo polagoma umikati mrki svetlobi z ozvezdjem okrašenega neba. Golo bukovje ju je opomnilo, da se bližata planinski višavi. Da, tu sta že. Zaželela

ZA IGRALNO MIZO

Gospod de Treville je bil zato jezen, ker so se njegovi mušketirji prejšnji večer sprli s kardinalovimi gardisti, ki so jih premagali. Nekaj so jih celo zaprli, česar sta se Porthos in Aramis rešila v zadnjem trenutku s tihim begom. Za igralno mizo je kardinal še isti večer postregel gospodu de Trevilleu s to zgodbo. Kralj in kardinal sta

imela namreč vsak svojo posebno telesno stražo iz najboljših mečev v deželi. In čeprav sta oba pred javnostjo obsojala vsak dvoboj, sta na skrivnem hujskala svoje ljudi. Saj je obstajalo življenje na dvoru Ludvika XIII. v glavnem v spletkah med kraljem in kardinalom.

sta si, da bi se jima izvil iz prsi vrisk planinske radosti, da bi odmevalo od skalnih bregov Krvavca, Košute in Mokrice, odbijajoč zvoke ob zelenem pobočju večno lepega Križišča. Le posamezne zareze so ostale na planinj kot zapuščina zimskih sportnikov, ki se morajo umakniti pomladanskim potincem herojskega lovca Nimroda.

Težak mir je ležal na oblastem pobočju. Jezerske planine, mir, sličen Nirvani, ki v njej preminjajo vse pozemske strasti. Rahel šepet v zimskem spanju dremajočih smrek daje edine znake, da se tudi tu kmažu pojavi novo življenje, vstajenje prirode.

Brez besedi. Korak — odmev. Popneta se preko Bleka in Goče doline v ruševje, kj si je jelo otresati gladko snežno odejo raz svoja ramena. Starikav macesen se jima trpko smehlja, kakor da bi se ju zveselil kot prvih oznajnevalcev pomladi.

»Hej, stari, doli je že vse v najlepšem majniškem okrasu, kedaj se zdramiš ti, starina? Je li še kaj življenja v tebi?« ga ogovorita lovca s pogledi brez besedi.

Da, živim. Dramj me vajin prijatelj, ki kliče planino v življenje, a vidva ga preganjata, da utešita svoje strasti, kolikor jih še nista izčrpala v dolinah.

V PREDNJI SOBI

Medtem je tiščalo najmanj dvanajst glav ob vratih gospoda de Trevillea, za katerimi je divjal vihar nad Porthosom in Aramisom. Čul se je stotnikov jezni glas: »Da, sedaj vem, kaj moram storiti. Nočem biti več stotnik kraljevih mušketirjev. H kardinalu pojdem! Prosil ga bom za mesto poročnika v njegovi telesni straži! Ne, v samostan

pojdem!« — »Gospod stotnik!« je odvrnil Porthos, »res je, bilo nas je šest proti šestim, toda premagali so nas samo zaradi izdaje. Dva naših sta bila že mrtva, ko smo nastopili z golimi sabljami. Athos, ki je bil takoj hudo ranjen, se je skušal dvigniti, toda ni mogel. Saj vendar poznate Athosa, gospod stotnik! Saj vendar ne moremo izvojevati vseh bitk!«

žma zašušlja raz kosmate veje stari Abraham. »Leto za letom prihajaš tu sem, no, in sedaj si dovedel še svojega sina, da bi se ne pretrgala nit vaših morij!« škrtja suhljati les.

»Glej, Bojane, tu se srečata!« zašepče oče.

»Nasloniš se ob stari macesen, ki je videl že premnogo jutranjih tragedij. Ko se oglase prvi kosi, prileti ruševac izza onih skal ali od Kosmatega křuba. Sedel bo na snežišče. Sprva se bo oglašal prav poredko: »Ci-u-ššš!« in bo opazoval okolico, če bi mu ne pretila kakva nevarnost. Ne zgani se, dokler ne prične pihati gostejše! Kadar gruče ali

koče, se priklanja svojim družicam, s pihanje pa izziva svoje tekmece in izkazuje neustrašeno borbenost. Ne streljaj, dokler ne vidiš točno muhe na puški. Tako! Lovski blagor!«

»Veliko krvi!« odgovori sin po lovskem običaju, dasi ga kar mrzaz strese ob zadnji besedi.

»Jaz grem proti Malemu Zvočku. Tam se preletava s Korenske doline proti Razoru. Stalnega mesta nima, zato ga bom moral zvatiti s klicem.«

Noč in jutro. — prehod med njima, — more li svet nuditi kaj lepšega? Slike na platnu, zvoki v glasbi, ti li morejo s svojo umetnostjo res ponazoriti vso

ATHOS

»Tako, tega nisem vedel,« je rekel gospod de Treville nekoliko pomirjen. »Toda kaj pravite, Athos je ranjen?«

»Žal,« je odgovoril Aramis, »meč mu je predril prsa. Toda prosim gospoda stotnika, naj bi se o tem ne govorilo več. Vem, da bi bil Athos do skrajnosti obupan, ako bi zvedel kralj za to.«

V tem trenutku so se odprla vrata, v katerih se je pokazal ljubeč, toda bled obraz. »Athos!« so zaklicali vsi trije istočasno.

lepoto, ki jo priroda razgalja ob prvem svitu dneva? Ne, ni mogoče! Le doživeti te lahko o tem prepriča.

Preiskušeni lovec se utabori na skritem robu. V sneg si izkoplje primereno vdolbino, nareže ruševih vej, da si napravi iz njih umetno steno, položi v sneg zračno blazino in čaka dogodkov, ki imajo priti.

Se preden izza Košutne prodro v temno prvi sončni žarki, se zablesti na Storžičevem temenu svetla plošča, obrobljena z nakitom raznobarnih draguljev, dočim je njegovo telo še pogreznjeno v tolmun temote. Zazehala je že Zaplata in tam daleč, daleč, se prikazuje srebrna nit Triglavskega pogonja. V ruševju zacvrči planinski kos, sprva eden, drugi in že jih je za zbor. Planina oživlja! Po zraku zafrfota temna ptica. On je. Kraji planin. Ruševce.

Cuj! Pri Bojanu je. Že poje. Čiuššš! Čiuššš! Sprva lahno, vedno hitreje, hitreje, — in že gruča.

Nemirno trepeče dvoje src. Strast! Petelin poje, keče in grgra, piše in gruča — sprva v presledkih — in gosteje, gosteje, — brez odmorov.

Oba pomerjata puške. Senca se ni še umaknila svetlobi. Zdaj, zdaj se pokažejo rebra gorskih velikarov — zdaj, zdaj bo vidna muha.

Toda — kaj je to? Po zraku zašumi. Od Bojana ni več glasu. Onstran Razorjeve kotline odjekne: »Čiuššš! — Čiuššš! ...

Osupnjen strmi oče v Zvokove bregove. Kaj sedaj? Oplašen. — Za planjo. — Predaleč.

Poskusimo! Veliko jih je še priklical, tudi tega ne bo težko.

»Čiuššš!« tu — »čiuššš«, tam.

In zopet tu — in zopet tam.

Petelin se jezi, trepeče od jeze, odskakuje razjarjen od tal, nato se dvigne in se približa za streljaj.

»Čiuššš« si odgovarjata drug drugemu, nestrpna že oba samega vznemirjenca.

V dolini počijo veje, kakor da bi se približevala kaka žival. Petelin prisluhne in se odmakne za ruševje. On za njim. Po tleh. Po kolenih. Snega ne čuti, niti ostrih čerit.

Petelin se oglašja izza grma, umika se za drugo grmičevje. Gibljeta se oba. Nad njima pa se polagoma razpreda mreža svetlobe, ki razgalja gorske velikane do peta.

Zbor ptičev krescendira svojo hvalnico do vrhunca in polagoma prehaja v decrescendo. Petelin se le še poredko odzove bojnemu klicu.

Kot lisica se priplazi izkušeni lovec do zadnjega grmiča, ki ga loči od ruševca.

Ožziva ni več. Preblizu sta skupaj. Petelin postane tedaj oprezen. Molče ogleduje, kje se prikaže tekmeč. Neopaženo ga je treba ugotoviti, brez giba.

Previdno dvigne glavo iznad grma, — pomoli puško preko ruševja — — — od one strani dvigne glavo iznad grma, pomoli puško preko ruševja — — oče in sin. — Čiuššš!

POSPESEVANJE RASTI

Včasi so deci priporočali, naj pridno je juho, da bo zrasta. Poslej ji bodo v ta namen dajali izvleček iz priželjca. Dr. L. C. Rowntree, član Instituta v Filadelfiji, je lani delal poskuse na podganah. Pokazal je 9. in 10. red iz družine teh glodavcev, ki jim je dajal izžemek telečje prsne žleze (thymus). Vsako zaporedno pokolenje se je hitreje razvijalo in nagljeje dozorelo. Deseti zarod je porabil le dva dni, da je dobil dlako in popolno zobovje, med tem ko v normalnih razmerah ta razvoj zahteva dva tedna. Nadalje so živali, katerim so sicer vepili ekstrakt iz omenjene žleze, znatno večje in krepkejše od ostalih.

L. Grimm: STORKLJE

O OSTANKIH SUŽENJSTVA V JUŽNI SRBIJI

ANTON KAPPUS

V »Jutru« (z dne 1. marca t. l.) je bil priobčen članek »Ostanki suženjstva v Južni Srbiji«, predavanje asistenta fakultete v Skoplju dr. Atanasija Uroševića na seji Srbskega znanstvenega društva.

Članek govori o Čerkezih, ki so se doselili okoli leta 1864 na Kosovo, tu živeli po običajih stare domovine in tudi imeli sužnje, a mnogokrat se je zgodilo, da so čerkeški svobodnjaki svoje otroke prodajali bogatim turškim begom. Ostanke suženjstva v Južni Srbiji pa najdemo tudi drugod. Često se zgodi, da turški cigan, blagoslovljen z otroki, odstopi hčer proti primerni odškodnini bogati begovski družini za »svojo« in hči ostane v družini kot osebna služkinja hanume, ki pozneje poskrbi za njeno možitev. Sicer pa »turške« ciganke niso samo služkinje v vseh premožnejših turških družinah, ampak tudi v mnogih krščanskih in posebno v mojisijskih. Ciganke kljub temu, da so muslimanke, ne hodijo pokrite s ferendžo, ampak so odkrite. Zgodi se zelo redko, da se ciganka »zabuli«, da vzame »ferendžo«, to pa takrat, ko se poroči s pravim Turčinom, Arnavtom ali drugim muslimanom višje kaste. S tem, da se po-

Dvorec v Bardonii, znak nekdanje begovske moči

krije, je sprejeta tako rekoč v boljše kroge.

Med-turškimi cigani je polno negridnih, semitskih in mongolskih tipov. Nekateri so pravi Zamorci, Arabci ali Tartari, torej potomci sužnjevi, ki so jih gospodarji z vseh vetrov v prostranem turškem carstvu pripeljali s seboj na Balkan.

Beli cigani, kar je redkost, so navadno tudi po postavi dobro raščeni, imajo gosposko obnašanje in se jim vidi, da je njihova mati ali stara mati bila pohčerjena ali služkinja v kakšni begovski porodici in bila agi ali efen-diji včasih na »usluzi«. Zgodilo se je in se še zgodi, da tudi hanuma skoči čez plot ali izstopi »iz vojene« in potem

CIGANI NA JURJEVO

pride do tega, kakor se govori o Džakovici, da so namreč »begovi črni, a cigani beli«. Sicer pa to v sami Džakovici ne sme nihče omeniti, ker bi mu drugače slaba predla.

Turški cigani so zelo različni od kropskih Reinhardov, kočevskih Hudorovičev, novomeških Brajdičev in od vseh drugih ciganov, ki se potepajo okoli po svetu in ki jih nazivajo za razliko od njih »Čergari«. To ime pride od čerge, stare cunjaste plahte, s katerimi pokrivajo svoje vozove. Čergari so nomadi, brezdelci, lopovi, Kradejo koški, živino, konje in celo otroke. Pri njih je vse obrnjeno na goljufijo najsi bodi pri kupčiji, delu ali prerokovanju.

Turški cigan je stalen, delaven in marljiv. Ako mu je le mogoče, si kupi nekaj zemlje in si postavi kolibo. Bavi se s kovaštvom, delom na polju, v mestih je nosač ali čistilec čevljev, je pravoveren musliman, pobožen in mnogi od njih so celo derviši.

Torej je zelo velika razlika med »turškim ciganom«, ki je zvest sluga svojega gospodarja in med »čergarjem«, ki bi sam sebe, ako bi mogel, pokradel in ogoljufal.

Na prvi pogled je jasno, da so »turški cigani« pač konglomerat vseh mogočih suženjskih ras turškega imperija.

Ostanki suženjstva se vidijo tudi v tem, da so žene v Južni Srbiji še danes kupujejo in da so bili vsi napo-

POMLAD NA OKNU

ri, da bi se to kupovanje odpravilo, do sedaj brez vsakega uspeha.

Pri muslimanih, ki imajo lahko tudi dve ali tri žene, je to posebno očito. Ko se je prva žena postarala in izgubila privlačnost, si mož vzame drugo, mlado in lepo. Prva žena je služkinja druge žene, ona vzgaja svoje in njene otroke in opravlja hišna dela, mlada »ašikuje« z agom.

Možje so nasproti ženam zelo ljubosumni in jih drže skoraj privezane doma. Mlade žene gredo na ulico samo v spremstvu starejših. Kakor pa so oni ljubosumni nasproti ženam, tako so svobodni v pogledu tujih. Bogat Arnavt je imel doma dve ženi, posebno druga je bila prava krasotica, ki jo je varoval kakor punčico v očesu in kljub temu je vedno zahajal v javne hiše. Omenil sem mu to, pa mi je odvrnil, da ima rad spremembo. Sploh cvete tu doli na jugu posel kurtizan. V starih dobrih časih je imel beg poleg harrema še sužnje in tlačanke, — ki so mu bile na voljo. Dandanes si išče drugih za denar, ker »navada je železna srajca«.

Ostanki suženjstva bi se mogli najti v agrarnih — posebno v čifčijskih odnosih, ki se sedaj likvidirajo in še v marsičem drugem. Posebno bi bilo pa to zanimivo polje za antropologa, ki bi s preiskovanjem ras turških cigánov mogel ugotoviti mnogo zanimivega.

L. Tilgner: OB PIVU.

IZ LITERARNEGA SVETA

FRANCISCO VILLAESPESA

(1878 — 1936)

Njegov rodni kraj je Laujar (reel; lauhár) v pokrajini Almeria. Kot visokošolec je prijateljaval s tovariši, kakršni so Benavente, Martínez Ruiz (Azorin), Pio Baroja. Prvi zvezek njegovih verzov je tiskan l. 1898 pod naslovom Intimidades. Kmalu nato mu je pesnitev »La Hermana« (Sestra) prinesla velik sloves. V gledališču pa si je utrdil ime z igro v vezani besedi El alcazar de las perlas (Biserni grad). Potem je odrinil v Južno Ameriko, kjer je prebil več let. Mnogo so ga tam slavili kakor poprej Zorillo. Od neštevilnih pesniških snopičev naj omenim El jardín de las quimeras (Vrt domišljije) Andalucía, El velo de Isis (Izidina koprena), El libro de amor y de la muerte. Tudi njegovi dramski spisi so znatni. V. je bil bohemski, popolnoma nesebični sanjar, ki je živel zgolj za svojo Modricco. Pred malo leti je objavil svoj životopis Manos vacias (Prazne roke). »V. — piše tednik ABC — bu pustil znatno sled v naši poeziji 19. st. To je bil arabsko-andaluški lirik, stoječ pod vplivom dekadentske umetnosti prvega d'Annunzijevega načina. Pesmi so mu lične, zvočne, otožne. Od Zorille je podedoval obilico oblik in težkih okrasov, ki jih je znal rabiti z največjo ročnostjo.«

A. D.

NOVE KNJIGE IN REVJE

MILAN KAJC, ODMEVI OB MURI

ložba. 1935. Str. 160.

Pisec teh vrstic, lahkokrilih novel in po-vesti, je tekstu pridružil kakih 16 pokrajinskih uspelih sličic, ki nas venomer spominjajo na značaj zemlje, odkoder potekajo motivi za njegovo pripovedovanje. Kot učitelj v Slovenski krajini je mogel avtor spoznati tamkajšnje življenje od vseh strani. Tu vidiš v ubranostni, gladko čitljivi skici ribiča ob Muri, nato pretresljivo dramo bogatega sina edinca, ki se mu hoče dogodivščin med tihotapci in plača z glavo svoj prvi prepovedani korak. Dalje anekdotične cigane, ki jih pisatelj skuša mestoma poglobiti: »Svoboda v širnem svetu, to je edina struna, ki zadostuje ciganu.« Pogosto zazveni izseljenaki moment: Amerika, Francija. Posebnost podeželskega Prekmurja, namreč omejevanje porodov iz gospodarskih ozirov, je obdelana v »Starcu«, skopuhu, ki prepove hčeri in zetu spati skupaj, ker se je že štorklja dvakrat oglasila pri hiši.

Kmetje so prikazani naturalistično. Ako človeka zadene zlo, se ne razburjajo kdo ve koliko: »Mnogo hujše bi bilo, če bi zbolelo kako živinčec« (44). Očetu želijo smrti, da se polastijo njegovega grunta. Tu torej vidimo npravstvo, ki ga nova folkloru imenuje predmoralno (praemoralis), še ne razvito. Takšen značaj je pridna Aga, ki

iz tujine piše možu, »da se ji dobro godi, posebno še, če je gospodinja pri sorodnikih na obisku in sta z gospodarjem sama doma« (85). Prvotni, nagonski tip je fant, ki se ne more osvetiti orožnikom, zato pa zakolje v sosedni vasi neznanca (»Kri«).

Tu pa tam zabrni komična struna. Za boljševiske revolucije si je kmet Raduha nagrabil marsikaj iz grofovskih soban. Na proščenje gosti g. župnika. Gospodinja prinese posodo z juho. Ko jo župnik ugleda, vstane ter hoče oditi na začudenje vseh. A hitro se ovlada in obrne na smešno plat: »Tako imenitni pa grofje le niso bili, da bi mi rabili na mizi to, kar so oni imeli pod posteljo« (124).

Narodopisec utegne v tej zbirki, kjer bo zgodba »Zadelo ni le Colligovihe dosegla morda največ priznanja, najti poleg teh ih jezikovnih ocvet še tedaj pa tedaj kako starino, n. pr. »varilstvanje«, pesem za slovo od umirajočega. Zanimivo tolmačenje takih obredov daje knjiga H. Naumann, Grundzüge der deutschen Volkskunde, 1929 (84).

Iz ljudskega poročila so posnete te all one potankosti, n. pr. dogodek z volom, ki je tiščal volka ob drevo in ga ni hotel pustiti (71); enako anekdoto iz svojega rojstnega kraja sem priobčil v Sokoliču 1936 (59).

Pripovednikov slog je precej gladek. Nekatere besedne zveze se mi pa le zdijo trde: na s travo naloženem vozu; bolje: na vozu, naloženem s travo (26). V »Pravopisu« nepriznane oblike, pogostne tudi po drugih sodobnih spisih, na primer v Vidmarjevem »Pogledu: vzpodbuda, vsesti se, vleči se (leči), vedla (vedela), množica se vsuje iz kapele, kri se vlije, spodtika; dalje: škedenj, škatlja, moleti (moliti). Kot kronist beležim za bodočega slovnicarja, ki bo hotel v tem vprašanju odločevati, naslednje zveze: močvirje — vanj (27), sega po srcu, hoteč, ga toplega izruti (14), par konjev.

A. Debeljak

Uredništvo je prejelo:

ZDRAVNIŠKI VESTNIK, strokovno glasilo zdravništva v dravski banovini, leto VIII, št. 4. Urejuje šef primarij dr. R. Neubauer na Golniku. Najnovejši zvezek priobčuje na uvodnem mestu članek dr. Al. Zakorja »Ruptura uteri«, interesantno poročilo iz državne bolnice za ženske bolezni v Ljubljani. Dr. J. Dermovšek (Maribor) poroča »O radikalni operaciji Sinus Highmori kompliciranega z antroalno alveolarno fistulo« (s slikami). Končuje se poročilo internega oddelka splošne državne bolnice v Ljubljani (doc. dr. Iv. Matko, načelnik oddelka in dr. Božena Merljak, sekundarij) o »Vlogi holesterina v človeški preosnovi in pri holesterinovi pleuritidi«. Dr. Čičin (Maribor) poroča o sedanjem stanju »Etiologije tuberkuloze«, dr. Rud. Celeda (Djakovo) pa je prispeval »Prilog imunobiološkemu problemu skrofuloze«. V aktualni rubriki Ljubljanska bolnica so pri-

občeno dr. M. Černiča »Temeljne opazke k prizadevanjem za ljubljansko bolnico, staro in novo«. Slede rubrike »Iz socialnega zavarovanja«, »Stanovski vestnik«,

»Iz medicinskih časopisov«, »Nove knjige«, »Iz zdravniških društev« in »Drobne novice«. — Zvezku je priložena 2. št. »Evgenike«, ki jo ureja dr. B. Škerlj, z naslednjo vsebino: Raziskavanja o plodnosti nekaterih skupin duševno bolnih (schicofrenikov, manično-depresivnih in epileptikov) — prevod zaključnega poglavja istoimenske knjige, ki jo je spisal Erik Essen-Möller. Urednik je prispeval zanimiv biološki pregled prebivalstva v Sloveniji po starosti in spolu za leto 1920 in 1931 pod naslovom »Živiljenjsko drevesce prebivalcev dravske banovine«. G. Tomažič razpravlja o »Nastanku in dozorevanju semena in jajčkovne stanice«. Slede urednikova poročila o novih strokovnih knjigah. — »Zdravniški vestnik«, na katerega so upravičeno ponosni naši zdravniki, izhaja desetkrat na leto in stane za medicince din 50.-, za nezdravnike in intelektualce, ki najdejo v njem dosti poučnega, pa stane celoletno din 90.-. Naroča se pri upravi na Golniku.

PRAKTIČNE NOVOTE

Rjave lise v kopalni kadi

Kaplje, ki padajo iz vodne cevi v kopalno kad, povzročajo v njej grde rjave lise, ki jih v poštene kopalnici ni lepo videti. Gospodnje, ki jih vidijo, jih skušajo često odstraniti s solno kislino, pa pri tem ne opazijo,

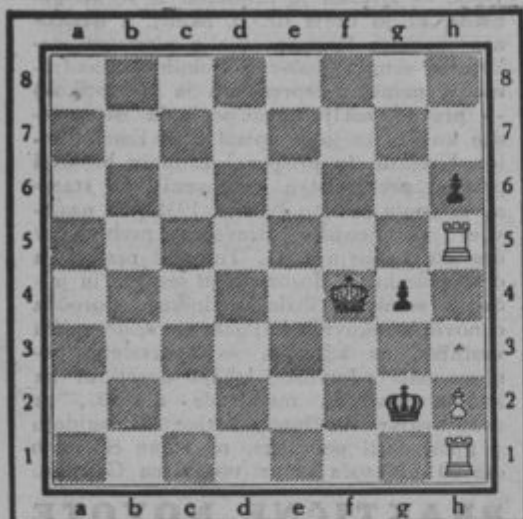

da škodujejo emajlu kadi. Če so te rjave lise že tu, tedaj jih najbolje odstranimo z vročim jesihom in soljo, bolje pa je, če poskrbimo da sploh ne bodo mogle nastajati. Med različnimi pripravami, ki jim je skrb, da lovijo padajoče kaplje in odvajajo je tu naslikana pač najbolj praktična. Sestoji iz majhnega belega kozarca, ki se pritrdi s pomočjo gumastega obroča na vodno cev. Ko se kozarec napolni, se voda skozi majhno cev v njem avtomatično odvede. Priprava se da pritrditi na vsako vodno cev, ne glede na njeno širino in široko ali okroglo obliko.

PROBLEM 158

Dve miniatarki s prisilnimi potezami
Josip Cumpo (Svenska Dagbl.) 23. II. 1936

Mat v treh potezah

Rešitev problema 157

1. Ld3-h7!, Lb5-c4, 2. Lh7-e4!! Lc 4-c6 (f7, g8), 3. Ld5-c6 in 4. La4mat ali Ld5mat.

ZA BISTRE GLAVE

231

Ciganove kupčije

Cigan je kupil staro kljuse in ga je takoj spet prodal za 1190 din. Pri tem je pridobil desetino toliko odstotkov, kolikor ga je kljuse veljalo dinarjev. Koliko je stalo kljuse prvotno?

232

Nenavadni ulomek

Ulomek 19/95 ima to posebno lastnost, da ostane njegova vrednost neizpremenjena, če spodaj in zgoraj izpustimo številko 9. Je torej tako, kakor da bi ga krajšali z 9. Ali so še drugi takšni ulomki in kako se imenuje splošni zakon, na katerem temelji ta lastnost?

Rešitev k št. 230

(Štirje trikotniki iz šestih črt)

Iz štirih črt napravimo pravokotnik, 5. in 6. črto položimo vanj kot diagonali.

ČAROBEN KVADRAT

Crassus

x	x	x	x
x	x	x	x
x	x	x	x
x	x	x	x

1. Pravilen lik naredi ga s šestilom, kot vidiš ga na dinariu, kolesu!
2. Skeleča sled, napravljena z rezilom, s sekuro, s puško, preklo ali šilom, pogosto smrtna živemu telesu.
3. Pač malo več ko nič, ime le pičjo poznano nam po pesniškem peresu, začenja se in neha se mu z ničlo, počasi pridobi še pri slovesu.
4. Kdor oskrbljen je s krilom in živilom, oblači jih oprane v vodi z milom.

Za pravilno rešitev razpisujemo nagrado v obliki slovenske knjige. Pravico do nagrade imajo samo naši naročniki. Rešitve je treba poslati najkasneje do 19. t. m.

IZVRSTEN STREL

Poklicni lovec v Mandžuriji, S. Kalgin, je v pokrajini Vižaho (mandžurski severovzhod) ustrelil tigra, težkega 200 kg. Ta imenitna lovina mu je vrgla 1200 mehikanskih dolarjev, to je 5993 francoskih frankov, ki mu jih je izplačal neki kitajski lekarnar za meh ubite zverine.

KOLIKO PROFILOV JE NA TEJ SLIKI?

UREDNIK IVAN PODRŽAJ — TELEFON ŠT. 3126 — UREDNIŠTVO NACELNO NE VRAČA ROKOPISOV — IZDAJA ZA KONZORCIJ ADOLF RIBNIKAR — TISKA NARODNA TISKARNA V LJUBLJANI, PREDSTAVNIK FRAN JEZERSKEK Uredništvo in uprava v Ljubljani, Knaflijeva ulica 5 — Mesečna naročnina Din 4,— po raznašalcih dostavljena Din 5,—